

BAUSMĖS INDIVIDUALIZAVIMAS IR TEISINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS
SKIRIANT BAUSMES

Vytautas Piesliakas *

*Mykolo Romerio universiteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4584
Elektroninis paštas V.Piesliakas@lat.lt*

Pateikta 2008 m. rugsėjo 8 d., parengta spausdinti 2008 m. lapkričio 25 d.

Santrauka. Straipsnis skirtas įstatymų bei teismų bausmių skyrimo praktikos analizei. Pateikiamos ir aiškinamos Baudžiamojo kodekso bausmės skyrimo nuostatos. Motyvuojama išvada, kad 2000 m. Baudžiamojo kodekso nuostatos numato pakankamas sąlygas tinkamai individualizuoti bausmę ir paskirti ją teisingą.

Analizuojant teismų bausmių skyrimo praktiką ypač pabrėžiamos laisvės atėmimo bausmės skyrimo problemos. Apžvelgiamos laisvės atėmimo bausmės skyrimo tendencijos teismų praktikoje. Pateikiama laisvės atėmimo bausmės skyrimo statistika ir baudžiamųjų bylų pavyzdžiai. Kitiškai vertinama paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkių statistika.

Analizuojamos įstatymo dėl bausmės vykdymo atidėjimo nuostatos, jų ryšis su bausmės individualizavimu ir šių nuostatų taikymo problemos teismų praktikoje.

Bausmės individualizavimo aspektu nagrinėjamos bausmių skyrimo ir bendrinimo įstatymo nuostatos padarius kelias nusikalstamas veikas. Pateikiami teismų sprendimai nusikalstamų daugėto atvejais.

Pagrindinės sąvokos: bausmė, teisingumo principas, baudžiamoji politika.

ĮVADAS

Bausmės skyrimas užbaigia visą baudžiamąjį procesą baudžiamojoje byloje. Ko visuomenė laukia iš bausmės? Ji laukia teisingumo. Teisingumo šaukiasi nukentėjusysis. To paties laukia ir kaltinamasis byloje. Bausmė turi būti teisinga. Visos proceso šalys jautriai reaguoja į jų nuomone, neteisingą bausmę. Nuteistasis ir nukentėjusysis skundžia nuosprendį apeliacine, o nesulaukę palankaus sprendimo – ir kasacine tvarka. Visuomenė savo nuomonę reiškia per žiniasklaidą, o kai kuriais kraštutiniais atvejais nepasitenkinimas gali pereiti net į smurto veiksmus prieš teisingumą vykdančias institucijas – tokių atvejų irgi pasitaiko. Teisingumo principo įgyvendinimas yra viena iš bausmės paskirčių. Tai įtvirtina Baudžiamojo kodekso (toliau ir BK) 41 straipsnis, nustatantis bausmės paskirtį (tikslus). Be teisingumo, viena iš bausmės paskirčių (ir jos esmė) yra

nubaudimas, taigi bausmės teisingumas pasiekiamas per teisingą nubaudimą. Teisingumo vykdymas yra pagrindinė teismo funkcija. Tačiau teisingo nubaudimo sąlyga yra teismo galimybė paskirti teisingą bausmę. O tai savo ruožtu susiję su teismo galimybe tinkamai individualizuoti bausmę, o jei kalbėtume plačiau – tinkamai individualizuoti baudžiamąją atsakomybę, nes baudžiamoji atsakomybė – tai ne vien bausmė.¹ Šio straipsnio tikslas – analizuoti teisingos bausmės paskyrimo įstatymines prielaidas bei teismų praktiką skiriant bausmes už kelias nusikalstamas veikas, parodyti pagrindines baudžiamosios politikos tendencijas skiriant bausmes. Rašant straipsnį taikyti sisteminės analizės, įstatymų analizės ir lyginamasis metodai.

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros profesorius.

¹ Plačiau žr. Piesliakas V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. *Jurisprudencija*. 2007. Nr. 8(89).

1. TEISINGOS BAUSMĖS PRIELAIDOS

Nuo ko priklauso tinkamas bausmės individualizavimas ir teisingas nubaudimas? Atsakymas: nuo įstatymų leidėjo ir nuo teismo.

Kodėl nuo įstatymų leidėjo? Įstatymus priima įstatymų leidėjas, t. y. LR Seimas. Priimdamas baudžiamąjį įstatymą jis nustato sankciją už nusikalstamą veiką, todėl pagrįstas teiginys, kad teisingos bausmės prielaidas kuria Seimas. Kokios jos turi būti? Tokios, kad suteiktų teismui realią galimybę vykdyti teisingumą ir tinkamai individualizuoti bausmę kiekvienoje byloje. Kyla klausimas, ar galiojantis Baudžiamasis kodeksas suteikia teismui tokių galimybių? Atsakymas vienareikšmis – taip.

2000 m. BK realizuota nuostata, kad specialiosios dalies sankcijos dėl nesunkių ir apysunkių nusikaltimų numato kelių rūšių bausmes, kurios formuluojamos kaip alternatyvios. Tiesa, galiojančiame BK yra kelios išimties. BK 138 straipsnio 2 dalies sankcija už tyčinį nesunkų sveikatos sutrikdymą numato tik vienos rūšies – laisvės atėmimo bausmę.² Akivaizdu, kad dėl šios BK straipsnio sankcijos būtinas įstatymo leidėjo įsikišimas. Bet minėtas pavyzdys greičiau parodo išimtį, o ne taisyklę. Taigi galima daryti išvadą, kad dėl šių nusikaltimų kategorijų įstatymų leidėjas, sankcijose, be laisvės atėmimo, numatydamas dvi, tris ar net keturias alternatyvas, palieka teismams gana plačias galimybes tinkamai individualizuoti bausmę, todėl teismui skiriant bausmę neiškyla kolizijos tarp baudžiamojo įstatymo sankcijos ir teisingos bausmės. Sankcijos sukuria visas prielaidas paskirti teisingą bausmę. Minėtų nusikaltimų kategorijų bylose teismams nekyla poreikio siekiant paskirti teisingą bausmę ieškoti išimčių įstatyme, taikyti BK bendrosios dalies normas, tokias kaip BK 54 straipsnio 3 dalis ar BK 62 straipsnis, ar net pažeidinėti įstatymą.

Normalu, jog už sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymą baudžiamieji įstatymai numato tik vieną laisvės atėmimo bausmę. Žmonės sunkiai suprastų įstatymų leidėją ir vargu ar jį pateisintų, jei už nužudymą, sunkų sveikatos sutrikdymą, išžagirimą ar veikas, susijusias su prekyba žmonėmis ar narkotikais, įstatymų leidėjas, be laisvės atėmimo, numatytų alternatyvias švelnesnes bausmes. Tiesa, toks atvejis 2000 m. Baudžiamajame kodekse yra buvęs – BK 260 straipsnio originalioje redakcijoje už disponavimą narkotinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti buvo numatytas areštas iki 90 parų arba laisvės atėmimas nuo 5 iki 8 metų. Jau juridinės technikos požiūriu tokia sankcija buvo nelogiška: nebuvo laipsniško perėjimo nuo vienos bausmės prie kitos, buvo paliktas net 4 metų ir 9 mėnesių laikotarpis tarp minimalios 5 metų laisvės atėmimo bausmės ir maksimalaus 90 parų arešto. LR Seimas pastebėjo tokią klaidą ir pataisė įstatymą, panaikindamas baudą kaip vieną iš bausmių už šį sunkų nusikaltimą. Galima manyti, kad LR Seimo reakciją, ko gero, sukėlė ir per dažnas teismų

arešto bausmės taikymas už šį nusikaltimą. Deja, reikia konstatuoti, kad teismai Lietuvoje dar ne visada tinkamai įvertina nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, pavojingumą ir neretai skiria daug švelnesnes bausmės negu jų kolegos kitose Europos valstybėse.³

Teisingos bausmės paskyrimui už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus didelės įtakos turi laisvės atėmimo bausmės formulavimas baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies sankcijoje. Laisvės atėmimo bausmė galiojančiame BK numatoma dviem būdais: sankcijoje už padarytą nusikaltimą nustatant tik maksimalią laisvės atėmimo bausmės ribą arba nustatant ir minimalią, ir maksimalią bausmės ribas. Antras būdas taikomas nustatant sankcijas už labai sunkius nusikaltimus. Manytume, kad toks sankcijų numatymas yra pateisinamas atsižvelgiant ir į bendrosios, ir į specialiosios prevencijos poreikius.

Kartu pažymėtina, kad BK nėra absoliučiai apibrėžtų sankcijų, nėra sankcijų, kurios apibrėžtų tik minimalią bausmės ribą. (Minėtais būdais laisvės atėmimo bausmė buvo numatyta Lietuvos teritorijoje galiojant 1926 m. Rusijos BK – 1940–1961 m.)

Be abejo, ir padaromi sunkūs nusikaltimai nėra vienodi, juos padarę asmenys taip pat skirtingai apibūdinami, turi skirtingą praeitį, todėl vien tik laisvės atėmimo bausmės numatymas įstatyme už sunkaus nusikaltimo padarymą gali kai kuriais atvejais riboti teismo pasirinkimą, jo galimybes tinkamai individualizuoti bausmę paskiriant teisingą bausmę remiantis įstatymo sankcija. Tačiau nereikia pamiršti, kad bausmės skyrimo nuostatos įtvirtintos ne tik BK specialiosios dalies sankcijoje, bet ir BK bendrosios dalies straipsniuose. Jei teismas mato, kad paskirta sankcijoje numatyta bausmė neleidžia tinkamai individualizuoti bausmę ir paskirti ją teisingą, gali ieškoti išeities BK bendrojoje dalyje. Būtent čia yra numatyta nemažai nuostatų, kurios padeda teismui rasti tinkamą sprendimą sudėtingoje situacijoje. Baudžiamasis kodeksas numato galimybes tam tikrais atvejais peržengti įstatymo sankcijos ribas ir paskirti bausmę, nenumatytą Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sankcijoje. Tokios galimybės numatytos BK 54 straipsnio 3 dalyje ir BK 62 straipsnyje.

Be abejo, šias nuostatas reikia taikyti labai atsargiai, kadangi ten numatytos išimties iš bendros taisyklės, suformuluotos BK 54 straipsnio 1 dalyje, ir nustatančios, kad **teismas už padarytą nusikalstamą veiką skiria bausmę, numatytą BK specialiosios dalies sankcijoje**. Taigi teismas turi surasti pateisinimą, kad skirtą bausmę, nenumatytą sankcijoje. Pateisinimas randamas remiantis pagrindais tokią bausmę skirti. Pagrindai skirti kitokią, negu numatyta įstatymo už padarytą nusikaltimą sankcijoje, bausmę suformuluoti BK 54 straipsnio 3 dalyje ir 62 straipsniuose. **BK 54 straipsnio 3 dalis suteikia teisę teismui skirti BK specialiosios**

² Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos*. Teisės instituto mokslo tyrimai. 2008.

³ Keliose bylose, kuriose buvo nuteisti LR piliečiai, gabenę psichotropines medžiagas į Skandinavijos valstybes, ir bylos buvo perduotos Lietuvai pagal Europos nuteistųjų perdavimo konvenciją, teismai jiems skyrė nuo dešimties iki penkiolikos metų laisvės atėmimo bausmę.

dalies sankcijoje nenumatyta bausmė, jei sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarau teisingumo principui. Taigi vėl matome aiškų bausmės teisingumo siekį.

Taigi jei teismas mato, kad sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas reikš neteisingą nubaudimą, teisingumo vardan už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą gali paskirti mažesnę laisvės atėmimo bausmę, negu sankcijoje numatyta minimali riba, arba paskirti net ir kitą švelnesnę bausmės rūšį. Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymas nesuteikia teismui teisės padaryti priešingai – paskirti griežtesnę bausmę, negu numatyta sankcijoje, nors būna atvejų, kai teisingos bausmės paskyrimas reikalautų peržengti sankcijos ribas ir paskirti griežtesnę bausmę.

Taigi BK suteikia pakankamai galimybių kiekviename byloje paskirti teisingą bausmę, t. y. tinkamai individualizuoti bausmes.

2. ĮSTATYMO SANKCIJOS VIDURKIS KAIP ATSKAITOS TAŠKAS SKIRIANT BAUSMĘ

BK 61 straipsnio 2 dalis nustato, kad teismui apsisprendus dėl skirtinos bausmės rūšies, jos dydžio klausimas pradedamas spręsti nustačius bausmės rūšies vidurkį įstatymo sankcijoje. Pažymėtina, kad šis metodinis reikalavimas taikomas ne tik laisvės atėmimo, bet ir kitoms bausmės rūšims, kaip antai areštui, baudai ar teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimui. Įstatymo už padarytą nusikaltimą sankcijoje nustatytas bausmės vidurkis yra atskaitos taškas teisingai bausmei parinkti. Apsistojęs ties vidurkiu teismas atsižvelgia į visas reikšmingas bausmės skyrimui aplinkybes, nustatytas BK 54 straipsnio 2 dalyje, būtent į: 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; 2) kaltės formą ir rūšį; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; 4) nusikalstamos veikos stadiją; 5) kaltininko asmenybę; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį ir 7) atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes. Taigi įstatymas reikalauja atsižvelgti net į septynių rūšių aplinkybes. Visos jos turi vienodą reikšmę bausmės skyrimo procese ir gali turėti įtakos skiriant galutinę bausmę. Tačiau problema yra ta, kad taip jau istoriškai susiklostė, kad teismai paprastai per didelę reikšmę teikia ir atsižvelgia į BK 54 straipsnio 2 dalies 7 punkte numatytas atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes ir mažiau dėmesio skiria kitoms BK 54 straipsnio 2 dalyje numatytoms aplinkybėms. Tuo tarpu BK 61 straipsnio 2 dalyje išakmiai pasakyta, kad teismas įvertina ne tik atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias, bet ir kitas BK 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes. Be to, visos jos turi vienodą galią. Tai ne kartą pabrėžė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.⁴

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-201/2007.

3. BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS KAIP BAUSMĖS INDIVIDUALIZAVIMO PROCESO DALIS

Lietuvos teismai gana dažnai atideda paskirtos bausmės vykdymą. Paskirtos bausmės vykdymo atidėjimo galimybė numatyta Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniuose. Pažymėtina kad bausmės vykdymo atidėjimas nėra bausmės rūšis. Todėl neigiamai vertintina tokia teismų praktika, kai remiantis 54 straipsnio 3 dalies išimtimi vardan teisingumo atidedamas sankcijoje numatytos bausmės vykdymas.⁵

Bausmės vykdymo atidėjimas – tai sąlyginio atleidimo nuo bausmės forma. **Apie paskirtosios bausmės vykdymą ar jos atidėjimą teismas sprendžia tik paskyręs sankcijoje numatyta ar vadovaujantis BK 54 straipsnio 3 dalimi ar 62 straipsniu sankcijoje nenumatyta bausmę.** Taigi bausmės vykdymo atidėjimas yra bausmės individualizavimo proceso sudėtinė dalis. Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismas, vaizdžiai tariant, vežimą pastato prieš arklį. Dar nepaskyręs bausmės jis nusprendžia, kad netikslinga, kad bausmė būtų vykdoma, ir nutaria, kad dar nepaskirtą bausmę tikslinga atidėti, o tada ieško būdų paskirti tokią bausmę, kurią būtų galima atidėti. Tai negera bausmės individualizavimo procesą iškreipianti praktika. Pagal galiojančias BK 75 ir 92 straipsnių redakcijas atidėti galima tik laisvės atėmimo bausmę. Dėl to teismai asmenims, pirmą kartą teisiamiems už nesunkius ar apysunkius nusikaltimus, be jokių motyvų skiria laisvės atėmimo bausmę ir tuo pačiu nuosprendžiu ją atideda. Tuo tarpu BK 55 straipsnis nustato, kad asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Laisvės atėmimo bausmė šių kategorijų asmenims skiriama tik esant pakankamai motyvų, kad tik laisvės atėmimo bausmė tuo atveju bus teisinga. Tačiau ne taip jau reti nuosprendžiai, kai teismai pirmą kartą teisiamam asmeniui skiria laisvės atėmimą ir iš karto taiko paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą. Taip pažeidžiami BK 55 straipsnio reikalavimai. Atkreiptinas dėmesys, kad ir skiriant laisvės atėmimo bausmę, ir atidedant bausmės vykdymą baudžiamasis įstatymas reikalauja motyvų. Pagal BK 55 straipsnį numatyta, kad **laisvės atėmimo bausmė skiriama tada, kai kitos bausmės rūšys bus nepakankamos bausmės tikslams pasiekti.** Tuo tarpu pagal BK 75 ir 92 straipsnius paskirta bausmė atidedama, kai teismas nusprendžia, kad bausmės tikslai bus pasiekti **nevykdant laisvės atėmimo bausmės.** Už nesunkų nusikaltimą paskirtas laisvės atėmimas ir atidėtas jo vykdymas yra loginis prieštaravimas. Viena vertus, teismas teigia, kad laisvės atėmimas, o ne alternatyvios švelnesnės bausmės yra pati teisingusia bausmė, kita vertus, daro išvadą, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti iš viso neatliekant paskirtos laisvės atėmimo bausmės. Šis aiškus prieštaravimas teismų įveikiamas paprastai iš viso nemotyvuojant laisvės atėmimo bausmės skyrimo, o motyvuojant tik jos atidė-

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-98/2005.

jimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neigiamai vertina tokią teismų praktiką ir keičia nuosprendžius.⁶

Nereti atvejai, kai paskirta laisvės atėmimo bausmė atidedama asmenims, kuriems ji jau buvo atidėta ir šie per bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpį padarė naujų nusikalstamų veikų. Tokia praktika taip pat neturi jokio ryšio su bausmės individualizavimu ir vertintina neigiamai. Aukštesni teismai pagal prokurorų ar nukentėjusiųjų skundus tokius nuosprendžius keičia, o nuteistųjų kasacinius skundus atmeta. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. balandžio 24 d. nuosprendžiu A. S. buvo nuteistas pagal BK 258 straipsnio 2 dalį 35 parą areštu ir pagal 284 straipsnio 1 dalį laisvės atėmimu vieneriems metams ir dviem mėnesiams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 dalimi, 5 dalies 2 punktu ir 65 straipsniu paskirtos bausmės subendrintos ir subendrinta bausmė paskirta laisvės atėmimas vieneriems metams ir dviem mėnesiams. Vadovaujantis BK 64 straipsnio 1 ir 3 dalimi prie paskirtos bausmės iš dalies pridėta Panevėžio miesto apylinkės teismo 2005 m. gruodžio 2 d. nuosprendžiu paskirta ir neatlikta bausmė ir paskirta galutinė subendrinta bausmė laisvės atėmimas vieneriems metams ir šešioms mėnesiams. Vadovaujantis BK 75 straipsnio 1 dalimi, 2 dalies 4, 7 punktais ir 3 dalimi A. S. paskirtos bausmės vykdymas atidėtas trejiems metams, įpareigojant iki 2007 m. gegužės 31 d. pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje ir bausmės vykdymo atidėjimo metu be institucijos, prižiūrinčios bausmės vykdymo atidėjimą, sutikimo neišvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip septynioms paroms. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 21 d. nuosprendžiu Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. balandžio 24 d. nuosprendis pakeistas. Panaikinta nuosprendžio dalis, kuria A. S., vadovaujantis BK 75 straipsniu, paskirtos subendrintos vienerių metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas.

Nuteistasis padavė kasacinį skundą dėl Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 21 d. nuosprendžio ir prašė palikti galioti Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. balandžio 24 d. nuosprendį. Nuteistojo kasacinis skundas buvo atmetas. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nuteistajam panaikino bausmės vykdymo atidėjimą. Iš bylos medžiagos matyti, kad kasatoriui ankstesniu 2005 m. gruodžio 2 d. nuosprendžiu, kuriuo jis nuteistas pagal BK 284 straipsnio 1 dalį už viešosios tvarkos pažeidimą, buvo taikytas bausmės vykdymo atidėjimas, tačiau praėjus mažiau nei pusei metų jis vėl padarė dvi tyčines nusikalstamas veikas, t. y. sutrikdė visuomenės rimtį bei tvarką ir nežymiai sutrikdė nukentėjusiųjų sveikatą bei panaudojo nešaunamąjį ginklą. Šių nusikalstamų veikų padarymo metu nuteistasis niekur nedirbo, o jo vaidmuo darant nusikaltimus nebuvo antraeilis. Be to, kaip teisingai pažymėjo apeliacinės instancijos teismas, nuteistasis, pa-

dares nusikalstamas veikas, už kurias jis nuteistas skundžiamu nuosprendžiu, buvo keturis kartus bausas administracine tvarka už tyčinius šurkščius kelių eismo taisyklių pažeidimus (už vairavimą esant neblaiviam, neturint vairuotojo pažymėjimo ir greičio viršijimą).

BK 75 straipsnio nuostatos nenumato tiesioginio draudimo taikyti laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą asmeniui, nusikalstamą veiką padariusiam bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu, tačiau teismų praktikoje pripažįstama, kad tokiam asmeniui bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas tik išimtiniais atvejais, teismui konstatavus, kad susiklėsčiusiomis aplinkybėmis bausmės tikslai bus pasiekti nevykdant paskirtos laisvės atėmimo bausmės. Kasatoriaus elgesys, t. y. naujų nusikalstamų veikų, kuriomis pažeidžiama viešoji tvarka, darymas bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu rodo jo nenorą laikytis įstatymų reikalavimų, vis stiprėjančias antivisuomenines nuostatas, polinkį nusikalsti, todėl apeliacinės instancijos padarė pagrįstą išvadą, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti tik paskyrus realią laisvės atėmimo bausmę, todėl panaikino BK 75 straipsnio taikymą.⁷

Neretai abejojama, ar vertėjo naikinti bausmės vykdymo atidėjimo galimybę asmenims, nutiestiems bauda ir areštu. Pradinėje 2000 m. rugsėjo 26 d. BK redakcijoje buvo numatyta, kad gali būti atidedamas ne tik laisvės atėmimo, bet ir arešto bei baudos bausmių vykdymas. Tačiau 2004 m. liepos 13 d. įstatymu panaikinta galimybė atidėti paskirtą arešto ir baudos bausmių vykdymą.⁸ Reikia pripažinti, kad nelabai logiška, jog galima atidėti griežčiausią iš numatytų bausmių, bet negalima atidėti švelnesnių bausmių.

4. NAUJOS TEISMŲ PRAKTIKOS TENDENCIJOS SKIRIANT BAUSMES ĮSIGALIOJUS 2000 M. BK

Pažiūrėkime, kaip teismai išnaudoja įstatymo suteiktas galimybes tinkamai individualizuoti bausmes nagrinėdami baudžiamąsias bylas ir formuodami baudžiamąją politiką. Ilgą laiką Lietuva buvo kritikuojama ir mes patys save kritikavome dėl per griežtos baudžiamosios politikos. Bet 2003 m. įsigaliojus 2000 m. Baudžiamajam kodeksui, kuris numatė naujas nusikalstamų veikų ir bausmių rūšis bei naujus sankcijų konstravimo principus, bausmių skyrimo praktika iš esmės pasikeitė. Dabar, manytume, mūsų baudžiamoji politika galėtų būti vertinama kaip viena švelnesnių Europoje. Kodėl?

Analizuodamas oficialią teismų administracijos statistiką tokios išvados nepadarysi: gali susidaryti net priešingas išpūdis. Teismų statistika teigia, kad 1997 m. Lietuvoje vidutinis teismo nuosprendžiu paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkis už dažniausiai daromus nusikaltimus buvo 4 metai ir 8 mėnesiai arba 56 mėnesiai, arba 245 savaitės, 2005 m. – 4 metai 11 mėnesių ir 16 dienų, 2006 m. – 4 metai 9 mėnesiai ir 21 diena,

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus Teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą apžvalga. *Teismų praktika*. 2008. Nr. 28.

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-9/2008.

⁸ *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 108-4030.

2007 m. – jau 5 metai 3 mėnesiai ir 21 diena.⁹ Išvada vienareikšmė: paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkis per 10 metų pailgėjo, mūsų teismų baudžiamoji politika tapo griežtesnė net kaip 1997 m.

Tačiau šie statistikos duomenys kelia didelių abejonų. Labai tikėtina, kad statistikos metodikoje yra klaidų. Tikėtina, kad statistika atspindi ne už vieną nusikaltimą paskirtos bausmės trukmę, o bendrą už kelis nusikaltimus paskirtos bausmės trukmę, kuri, be abejo, yra ilgesnė, gal yra kokių kitų klaidų skaičiavimo metodikoje, bet tokių duomenų išgaliojus naujajam BK negali būti. Kiek asmeniškai šio straipsnio autoriui tenka susidurti su teismų nuosprendžiais, bausmė už dažniausiai pasitaikančius nusikaltimus, tokius kaip vagystės, plėšimas, retai viršija 1,5–2 metus, neretai net nesiekia 1 metų. Tuo tarpu galiojant 1961 m. BK 4–5 metų laisvės atėmimo bausmė padarius minėtuosius nusikaltimus buvo laikoma normalia. Baudžiamųjų bylų dėl nesunkių ir apysunkių nusikaltimų duomenys rodo ką kita – teismų skiriami laisvės atėmimo bausmės dydžiai gerokai sumažėjo. Tik mažesnėje dalyje analizuotų bylų teismai skyrė didesnę negu įstatymo sankcijos vidurkis laisvės atėmimo bausmę.

Panagrinėkime, kokią vietą ši bausmė užima tarp kitų bausmių teismų praktikoje. Ar ji neužgožia kitų bausmių? Neretai keliamas klausimas, ar ne per dažnai skiriama laisvės atėmimo bausmė?

2007 m. laisvės atėmimo bausmė buvo nubausta 47 proc. nuteistų asmenų, bauda – 32 proc., laisvės apribojimu – 12,7, areštu – 7,9, viešaisiais darbais – 1,9, atėmimu teisės dirbti tam tikrą darbą – 0,4 proc. nuteistų asmenų.¹⁰ Taigi statistika rodo, kad laisvės atėmimas yra dažniausiai taikoma bausmė. Beveik pusė nuteistųjų nubaudžiama būtent šia bausme. Tačiau tai tik bendras rodiklis, apimantis nuteistuosius už visus padarytus nusikaltimus. Taigi jis nelabai informatyvus. Pavyzdžiui, už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus šis rodiklis, ko gero, artėja prie 100 proc., kadangi jau pačios įstatymo sankcijos nepalieka teismui kitų galimybių. Tuo tarpu už nesunkių ir apysunkių nusikaltimus šis rodiklis tikrai neviršija 20 proc. (kadangi įstatymo sankcijos alternatyvios ir laisvės atėmimas skiriamas tik tada, kai kitos bausmės nepadės pasiekti bausmės tikslų). Kartu pažymėtina, kad statistika rodo, kad 35 proc. nuteistų asmenų paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo atidėtas. Visi šie asmenys nuteisti už nesunkių ir apysunkių nusikaltimų padarymą (pagal BK 75 straipsnį tik šiuos nusikaltimus padariusiems asmenims laisvės atėmimo bausmė gali būti atidėta). Taigi galima drąsiai teigti, kad minėtų kategorijų nusikaltimus padariusiems asmenims reali laisvės atėmimo bausmė taikoma palyginti retai. Ko gero, ne daugiau kaip 10 proc. asmenų,

nuteistų už nesunkių ir apysunkių nusikaltimus, nubaudžiama realia laisvės atėmimo bausme. Tai dažniausiai asmenys, teisiami ne pirmą kartą arba už kelių nusikaltimų padarymą.

Kalbant apie laisvės atėmimo bausmės skyrimą teismų praktikoje būtina atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką: LR įstatymai numato lygtinį atleidimą nuo bausmės prieš terminą. Tą numato BK 77 ir 94 straipsniai ir Bausmių vykdymo kodekso 157 straipsnis. Pagal minėtų BK straipsnių nuostatas asmenys, atbuvę nuo trečdaliu iki dviejų trečdalių laisvės atėmimo bausmės laiko, yra paleidžiami į laisvę. Taigi realus laikas, kurį nuteistasis praleidžia bausmės vykdymo įstaigoje, dažnoje byloje neviršija trijų – šešių mėnesių. Vargu ar galima tokią baudžiamąją politiką pavadinti griežta.

Kitas rimtos diskusijos reikalaujantis dalykas, ar iš tikrųjų pateisinamas toks baudžiamosios politikos švelninimas? Ar didžioji dalis nuteistųjų yra tokie padorūs, atsitiktinai nusižengę įstatymui, o atlikę bausmę tampa įstatymus gerbiančiais piliečiais? Jei pasidomėsime nemažos dalies nuteistųjų tolesniu likimu atlikus bausmę, pamatysime, kad nemaža dalis jų vėliau vėl nusikalsta... Ir ne vieną kartą. Statistika rodo, kad bent trečdalis nuteistųjų, atlikę bausmę, padaro naujus nusikaltimus. Jie tampa recidyvistais, ir jų atžvilgiu reikalinga kitokia baudžiamoji politika. Taigi autoriaus nuomone, mūsų teismų vykdoma baudžiamoji politika pasidarė per švelni. Praktika rodo, kad teismai „gailėdami nusikaltusiųjų“ ir skirdami bausmes, neatitinkančias padaryto nusikaltimo pavojingumo ir kaltininko asmenybės, kerta šaką, ant kurios sėdi: dirba vis su tuo pačiu kontingentu.

5. BAUSMĖS INDIVIDUALIZAVIMAS IR TEISINGOS BAUSMĖS PASKYRIMO UŽ KELIAS NUSIKALSTAMAS VEIKAS PROBLEMAS

Bausmės teisingumo principas galioja ir tiems asmenims, kurie padarė ne vieną, o kelias nusikalstamas veikas. Kokia bausmė bus teisinga asmeniui, teisiama dėl 5 vagysčių įsibraunant į skirtingus butus ar dėl penkių mobiliųjų telefonų iš skirtingų asmenų grobimo atviros vagystės ar plėšimo būdu?

Bausmės skyrimas už kelias nusikalstamas veikas pasižymi tam tikra specifika. Tokiais atvejais yra du bausmės skyrimo etapai. Pirmajame etape skiriamos bausmės už kiekvieną padarytą nusikalstamą veiką. Šioje dalyje skiriant bausmes už kiekvieną padarytą nusikaltimą teismai privalo vadovautis BK 54 straipsnio 1 ir 2 dalies nuostatomis. Tačiau paskyręs bausmes už kiekvieną nusikalstamą veiką, teismas pereina prie antro bausmių skyrimo proceso etapo – prie bausmių bendrinimo, t. y. galutinės bausmės skyrimo. Kaip šiame bausmės skyrimo etape individualizuojama bausmė ir paskiriama teisinga bausmė? Koks įstatymo nuostatų ir teismo vaidmuo šioje bausmės skyrimo stadijoje?

BK 63 straipsnis nustato, kad galutinė subendrinta bausmė gali būti skiriama dviem būdais: paskirtų bausmių apėmimo arba sudėjimo būdu. Tačiau teismas negali laisvai pasirinkti bausmių bendrinimo būdo. BK 63

⁹ Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos*. Teisės instituto mokslo tyrimai. 2008, taip pat žr. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys <www.nplc> [žiūrėta 2008 08 08].

¹⁰ Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos*. Teisės instituto mokslo tyrimai. 2008, taip pat žr. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys <www.nplc> [žiūrėta 2008 08 08].

straipsnio 5 dalis nustato, kad teismas taiko bausmių apėmimo būdą tik esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai arba kai padarytos veikos labai skiriasi savo pavojingumu. Taigi įstatymas esant nusikalstamų veikų daugetui teismui nepalieka galimybės rinktis. Minėtais atvejais teismas privalo paskirtąsias bausmes apimti. Taikant šį būdą griežčiausioji iš paskirtų bausmių nustelbia kitas švelnesnes paskirtas bausmes ir galutinė bausmė prilygsta vienai bausmei, paskirtai už sunkiausią nusikaltimą arba už nusikaltimą, dėl kurio, atsižvelgiant į BK 54 straipsnio 2 dalies nuostatas, teismas nusprendžia paskirti griežčiausią bausmę.

Taigi esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai ar veikoms labai skiriantis pavojingumu, teismo vaidmuo pasireiškia tik tinkamu BK 63 straipsnio 5 dalies nuostatų išaiškinimu. Teismas negali keisti galutinės bausmės, pasirinkdamas kitą bausmių bendrinimo būdą. Taigi esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai ar veikoms labai skiriantis savo pavojingumu bausmės individualizavimo procesas apsiriboja bausmės skyrimu už atskiras nusikalstamas veikas ir baigiasi paskyrus bausmes už atskiras nusikalstamas veikas. Bendrinant bausmes taikomos imperatyvios BK nuostatos. Toks bausmės skyrimo būdas visuomenės akyse vargu ar gali būti akceptuojamas kaip teisingas.

Visais kitais atvejais, nenumatytais BK 63 straipsnio 5 dalyje, teismas paskirtąsias už atskiras nusikalstamas veikas bausmes privalo sudėti. Teismas neturi galimybių pasirinkti bausmių bendrinimo būdo, tačiau būdamas įpareigotas bausmes sudėti, jis jau turi nemažas galimybes individualizuoti bausmę ne tik jos skyrimo už atskiras nusikalstamas veikas, bet ir jos bendrinimo procese, t. y. paskirti teisingą galutinę bausmę.

Baudžiamasis įstatymas numato dvi bausmių sudėjimo atmainas: pilną ir dalinį sudėjimą. Įstatymas nenustato įsakmių reikalavimų, kada teismas privalo paskirtąsias bausmes sudėti pilnai, o kada tik iš dalies. Taigi teismo teisė yra pasirinkti bausmių sudėjimo būdą. Kitas klausimas, į ką atsižvelgdamas teismas pasirenka bausmių sudėjimo būdą? Įstatymų leidėjas šiam bausmės skyrimo procesui nepateikia jokių kriterijų. Manytume, kad teismas šiame bausmės skyrimo etape turi atsižvelgti į padarytų nusikalstamų veikų skaičių, sunkumą, tarpusavio ryšį, padarymo laikotarpį, teisėsaugos institucijų reakcijos įtaką naujų nusikalstamų veikų padarymui (pvz., naujas nusikaltimas padarytas jau kaltininkui pareiškus įtarimą dėl ankstesnių veikų ar bylai jau esant teisme), kaltininko asmenybę, turėdamas galvoje tinkamą bausmės individualizavimą ir turėdamas galutinę tikslą paskirti teisingą galutinę bausmę.

Teismų praktikoje teismai dažniausiai galutinę bausmę skiria paskirtų bausmių dalinio sudėjimo būdu. Šio bausmių bendrinimo būdo esmė yra ta, kad teismas prie griežčiausios iš paskirtų bausmių iš dalies pridėda paskirtąsias švelnesnes bausmes. Kaip vykdomas dalinis bausmių sudėjimas: ar teismas prie griežčiausios iš paskirtų bausmių turi pridėti dalį kiekvienos paskirtos bausmės, ar pakanka, kad būtų pridėta bent dalis kitų paskirtų bausmių sumos? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje, kurią nagrinėjo septynių teisėjų kolegija,

dėl paskirtų bausmių subendrinimo taikant dalinio sudėjimo būdą nurodė, kad teismas K. S. už atskiras nusikalstamas veikas paskyrė trijų rūšių bausmes: laisvės atėmimą (už 13 nusikaltimų), areštą (už 1 baudžiamąjį nusizengimą) ir baudą (už 14 nusikaltimų). Kadangi padaryti nusikaltimai labai nesiskiria savo pavojingumu (išskyrus vieną baudžiamąjį nusizengimą), nes kvalifikuoti pagal BK 178 straipsnio 1 arba 2 dalį ir priklauso gretimoms (nesunkių ir apysunkių) nusikaltimų kategorijoms, teismas šioje byloje bendrindamas bausmes, paskirtas už padarytus nusikaltimus, galėjo jas visiškai arba iš dalies sudėti. Paskirtoms bausmėms subendrinti apylinkės teismas pasirinko dalinio bausmių sudėjimo būdą. Šioje byloje griežčiausioji iš paskirtų bausmių yra vieneri metai (12 mėnesių) laisvės atėmimo. Tokio dydžio bausmę teismas paskyrė už vieną vagystę. Taigi prie vienerių metų laisvės atėmimo teismas iš dalies pridėjo paskirtas švelnesnes laisvės atėmimo bausmes, t. y. vienerius metus (12 mėnesių) laisvės atėmimo nuo bendros penkerių metų ir šešių mėnesių laisvės atėmimo sumos už kitus 12 nusikaltimų ir paskyrė galutinę subendrintą dvejų metų laisvės atėmimo bausmę. Tačiau teismas visiškai nepridėjo paskirtų už atskirus nusikaltimus bausmių.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Baudžiamasis kodeksas nereglamentuoja dalinio bausmių sudėjimo būdo taikymo taisyklių, palikdamas teismui pačiam aiškinti ir taikyti BK 63 straipsnio 4 dalies nuostatas. Pats įstatymas nedetalizuoja, kokias bausmes ir kokią dalį bausmių, paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas, teismas turi pridėti prie griežčiausios iš paskirtų bausmių. Kartu pažymėtina, kad įstatymas dalinio bausmių sudėjimo būdui kelia keturis reikalavimus: 1) kad kitos bausmės būtų pridėdamos prie griežčiausios bausmės, paskirtos už vieną iš padarytų nusikalstamų veikų, 2) kad iš dalies būtų pridėdamos švelnesnės bausmės nuo visų paskirtų bausmių, 3) kad bendrinant paskirtas už kelias nusikalstamas veikas bausmes būtų paskirta viena galutinė bausmė arba vadovaujantis BK 42 straipsnio 4 dalimi – dvi bausmės, 4) kad galutinė subendrinta bausmė būtų didesnė (griežtesnė) už griežčiausią iš paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas bausmių.

Teisėjų kolegijos manymu, BK 63 straipsnio 4 dalies nuostatų aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad teismas, taikydamas dalinio bausmių sudėjimo būdą, prie griežčiausios iš paskirtų bausmių turi pridėti bent po dalį nuo kiekvienos paskirtos už atskiras nusikalstamas veikas bausmės.¹¹

Bet tuo bausmės bendrinimo problema dar neišsprendžiama. Kyla kitas klausimas: kokią kiekvienos paskirtos už atskirą nusikalstamą veiką bausmės dalį teismas turi pridėti skirdamas galutinę bausmę? Kaip jau minėta, įstatymas nepateikia atsakymo į šį klausimą. Taigi teismas gali pats nuspręsti, kokią dalį nuo kiekvienos švelnesnės bausmės pridėti prie griežčiausios paskirtos bausmės. Svarbu, kad būtų pridėta dalis nuo kiekvienos paskirtos bausmės. Teismas pats vadovau-

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 131-2005. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 23.

damasis teisine sąmonę ir teisingumo principo suvokimu sprendžia šį klausimą. Tačiau analizuojant teismų praktiką aiškiai matyti, kad teismai dažniausiai prideda tik labai mažą dalį paskirtų švelnesnių bausmių, neretai po kelis mėnesius ar net savaites, nors paskirtos vienerių ar daugiau metų laisvės atėmimo bausmės. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2007 m. birželio 15 d. nuosprendžiu, pakeistu Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžiu, K. K. nuteistas pagal: BK 25 straipsnio 2 dalį, 182 straipsnio 2 dalį (dėl UAB „N. M“ turto įgijimo) laisvės atėmimu dvejimms metams; BK 25 straipsnio 2 dalį, 182 straipsnio 2 dalį (dėl UAB „K“ turto įgijimo) laisvės atėmimu dvejimms metams; Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 ir 4 dalimi paskirtos bausmės subendrintos iš dalies jas sudedant ir galutinė subendrinta bausmė K. K. paskirta laisvės atėmimas dvejimms metams ir trims mėnesiams.¹² Kauno miesto apylinkės teismo 2008 m. sausio 18 d. nuosprendžiu K. T. nuteistas pagal BK 260 straipsnio 1 dalį (už 2007 02 26 padarytą nusikaltimą) laisvės atėmimu dvejimms metams ir šešimms mėnesiams, pagal BK 260 straipsnio 1 dalį (už 2007 02 28 padarytą nusikaltimą) laisvės atėmimu dvejimms metams ir devynimms mėnesiams, pagal BK 260 straipsnio 1 dalį (už 2007 03 07 padarytą nusikaltimą) laisvės atėmimu trejimms metams, pagal BK 260 straipsnio 1 dalį (už 2007 03 15 padarytą nusikaltimą) laisvės atėmimu trejimms metams ir trims mėnesiams, pagal BK 260 straipsnio 1 dalį (už 2007 03 16 padarytą nusikaltimą) laisvės atėmimu trejimms metams ir šešimms mėnesiams, pagal BK 260 straipsnio 1 dalį (už 2007 04 15 padarytą nusikaltimą) laisvės atėmimu trejimms metams ir devynimms mėnesiams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 ir 4 dalimi paskirtos bausmės subendrintos jas iš dalies sudedant, prie griežčiausios bausmės iš dalies pridėdant švelnesnes bausmes, ir subendrinta bausmė paskirta laisvės atėmimas penkerimms metams.¹³

Ar yra nustatyta minimali pridėtinis bausmės dalis taikant dalinio sudėjimo būdą? Šį klausimą prokurorai ne vieną kartą kėlė kasaciniuose skunduose prieš Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, ginčydami tinkamą baudžiamąjo įstatymo pritaikymą tose bylose, kuriose teismas, bendrindamas bausmes, nuo kiekvienos paskirtos bausmės pridėjo mažiau kaip minimali riba, numatyta BK bendrojoje dalyje atitinkamai bausmės rūšiai. Deja, aukščiausioji kasacinė instancija nedavė tiesioginio atsakymo į šį aktualų klausimą. Aukščiausiojo Teismo priimtos nutartys konkrečiose bylose byloja, kad šis teismas neturi vienos pozicijos šiuo klausimu.

Štai vienoje reikšmingoje įstatymo aiškinimo ir praktikos formavimo prasme kasacinėje byloje, kurią pagal prokuroro kasacinį skundą nagrinėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija, nuosprendis buvo skundžiamas prokuroro todėl, kad subendrinant bausmes paskirta aiškiai per švelni bausmė, nesilaikyta BK 63 straipsnio 4 dalies

reikalavimo taikant dalinį bausmių sudėjimą prie griežčiausios bausmės, paskirtos už vieną iš padarytų nusikalstamų veikų, iš dalies pridėti visas paskirtas švelnesnes bausmes. Teismas pritarė prokuroro skundo motyvams šioje dalyje, tačiau negalėjo jo tenkinti dėl klaidingo skaičiavimo (prokuroro kasacinio skundo ribos neleido teismui tinkamai pritaikyti šią nuostatą nutarties rezoliucinėje dalyje – sudėjus bent po tris mėnesius laisvės atėmimo būtų viršytos kasacinio skundo ribos). Tai gi įstatymo aiškinimas šioje plotmėje nebuvo išplėtotas. Tačiau teisėjų kolegija tik pažymėjo, kad **nekeičiant teismų ankstesniųjų sprendimų, kurių kasatorius neskundžia, taip pat atsižvelgiant į skundžiamu apylinkės teismo nuosprendžiu už kiekvieną iš A. P. padarytų nusikaltimų paskirtas laisvės atėmimo bausmes ir jų dydį, subendrinta laisvės atėmimo bausmė privalo būti didesnė negu treji metai laisvės atėmimo.** (Toks dydis būtų, jei būtų iš dalies pridėta bent po tris mėnesius laisvės atėmimo, tuo tarpu prokuroras prašė paskirti trejų metų laisvės atėmimo subendrintą bausmę – *aut. pastaba*).¹⁴

Tuo tarpu kitoje byloje, nagrinėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pagal prokuroro kasacinį skundą, kuriame jis skundė žemesnio teismo sprendimus, kad taikydamas dalinio sudėjimo būdą teismas prie griežčiausios iš paskirtų bausmių iš dalies pridėjo mažiau kaip tris mėnesius laisvės atėmimo bausmės, paskirtos už kiekvieną padarytą nusikaltimą, ir taip pažeidė BK 50 straipsnio nuostatas. Apylinkės teismas nuosprendžiu R. A. už vieną nusikalstamą veiką paskyrė trijų, už antrą – septynių, už trečią – aštuonių mėnesių laisvės atėmimo bausmę ir šias bausmes subendrinęs dalinio sudėjimo būdu paskyrė dešimt mėnesių laisvės atėmimo bausmę. Prokuroro manymu, šiuo atveju netinkamai pritaikytas BK 50 straipsnis, nes už tris nusikalstamas veikas paskirta minimali laisvės atėmimo bausmė turėjo būti ne mažesnė kaip vieneri metai ir keturi mėnesiai laisvės atėmimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad **baudžiamasis įstatymas nenustato, kokia paskirtų švelnesnių bausmių dalis turi būti pridėdama prie griežčiausios paskirtos bausmės taikant dalinio sudėjimo būdą. BK 50 straipsnis įskambiai nenustato, kad bendrinant bausmes dalinio sudėjimo būdu prie griežčiausios iš paskirtų bausmių būtų iš dalies pridėdama ne mažiau kaip trys mėnesiai laisvės atėmimo. Tačiau bendrinant bausmes turėtų būti atsižvelgiama į BK VII skyriuje nustatytus minimalius atitinkamų bausmių rūšių dydžius, siekiant kad už kelias nusikalstamas veikas nebūtų paskirta nepagrįstai švelni bausmė.**¹⁵

Pagaliau trečioje šiuo požiūriu reikšmingoje byloje, kurioje prokuroras skundė žemesnių teismų sprendimus dėl to, kad teismas bendrindamas bausmes pridėjo mažiau kaip tris mėnesius laisvės atėmimo bausmės, paskirtos už kiekvieną nusikaltimą, plenarinė sesija iš viso

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-214/2008.

¹³ Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-361-478/2008. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-294/2008.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-282/2005. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 23.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2k-7 - 686-2006.

neatsakė į šį svarbų praktiniu požiūriu prokuroro kasacinio skundo motyvą.¹⁶

Dabartiniu metu teismai orientuojasi į nuostatą, kad iš dalies sudedant bausmes nuo kiekvienos iš paskirtų už atskirus nusikaltimus bausmės turi būti pridedama ne mažiau kaip minimalus bausmės dydis, numatytas BK bendrojoje dalyje.

Bet klausimo esmė yra ne tai, kad būtų pridedama ne mažiau kaip trys mėnesiai laisvės atėmimo, o tai, kad taikant dalinį sudėjimą turi būti pridedama tiek, kad būtų paskirta teisinga bausmė ir ją laikytų teisinga ne tik teismas, bet ir visuomenė. Jei nuo paskirtų dvejų, trejų arba ketverių metų laisvės atėmimo bausmės bus pridedama tik po tris mėnesius, ar bus tokia bausmė teisinga, kaip vertins ją visuomenė? Tai klausimas, reikalaujantis detalaus tyrinėjimo.

IŠVADOS

1. Įgyvendinti teisingumo principą yra viena iš bausmės paskirčių. Viena iš bausmės paskirčių (ir jos esmė), be teisingumo, yra nubaudimas, taigi bausmės teisingumas pasiekiamas per teisingą nubaudimą. Tačiau teisingo nubaudimo sąlyga yra teismo galimybė paskirti teisingą bausmę.

2. Naujajame BK įgyvendinta nuostata, kad specialiosios dalies sankcijos dėl nesunkių ir apysunkių nusikaltimų numato kelių rūšių bausmes, kurios formuluojamos kaip alternatyvios, todėl sukuriama įstatymo prielaidos paskirti teisingą bausmę.

3. Už sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymą baudžiamieji įstatymai numato tik laisvės atėmimo bausmę, todėl siekiant paskirti teisingą bausmę už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus labai svarbios BK 54 straipsnio 3 dalyje ir BK 62 straipsnyje numatytos galimybės tam tikrais atvejais peržengti įstatymo sankcijos ribas ir paskirti bausmę, nenumatytą Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sankcijoje.

4. Bausmės vykdymo atidėjimas yra bausmės individualizavimo proceso sudėtinė dalis. Tačiau pasitaiko, kai teismas, dar nepaskyręs bausmės rūšies, jau nusprendžia, kad netikslinga, kad bausmė būtų vykdoma, ir nutaria, kad dar nepaskirtą bausmę tikslinga atidėti, o tada ieško būdų paskirti tokią bausmę, kurią būtų galima atidėti. Tokia praktika nėra teisinga.

5. 2007 m. laisvės atėmimo bausme buvo nubausta 47 proc. nuteistų asmenų. Laisvės atėmimas ir toliau yra dažniausiai taikoma bausmė. Tačiau tai tik bendras ne labai informatyvus rodiklis. Už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus šis rodiklis, ko gero, artėja prie 100 proc., kadangi jau pačios įstatymo sankcijos nepalieka teismui kitų galimybių. Tuo tarpu už nesunkius ir apysunkius nusikaltimus šis rodiklis tikrai neviršija 20 proc., o atmetus nuteistus asmenis, kuriems paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo atidėtas, reali laisvės atėmimo bausmė taikoma ne daugiau kaip 10 proc. asmenų, nuteistų už nesunkius ir apysunkius nusikaltimus.

6. Esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai ar veikoms labai skiriantis savo pavojingumu bausmės individualizavimo procesas apsiriboja bausmės skyrimu už atskiras nusikalstamas veikas ir baigiasi paskyrus bausmes už atskiras nusikalstamas veikas. Bendrinant bausmes taikomos imperatyvios BK nuostatos. Toks bausmės skyrimo būdas visuomenės aktyse vargu ar gali būti akceptuojamas kaip teisingas.

7. Baudžiamasis įstatymas nenustato, kokia paskirtų švelnesnių bausmių dalis turi būti pridedama prie griežčiausios paskirtos bausmės taikant dalinį sudėjimo būdą. BK 50 straipsnis įsakmiai nenustato, kad bendrinant bausmes dalinio sudėjimo būdu prie griežčiausios iš paskirtų bausmių būtų iš dalies pridedama ne mažiau kaip trys mėnesiai laisvės atėmimo. Tačiau bendrinant bausmes turėtų būti atsižvelgiama į BK VII skyriuje nustatytus minimalius atitinkamų bausmių rūšių dydžius, siekiant kad už kelias nusikalstamas veikas nebūtų paskirta nepagrįstai švelni bausmė.

LITERATŪRA

1. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 108-4030
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 131-2005. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 23.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K - 98 / 2005.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-282/2005. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 23.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2k-7 -686-2006.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-201/2007.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-P-193/2007.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus Teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą apžvalga. *Teismų praktika*. 2008. Nr. 28.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-9/2008.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-214/2008.
11. Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-361-478/2008.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-294/2008.
13. Piesliakas, V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. *Jurisprudencija*. 2007. Nr. 8(89).
14. Dapšys, A.; Misiūnas, J.; Čaplinskas, A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos*. Teisės instituto mokslo tyrimai. 2008.
15. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys <www.nplc> [žiūrėta 2008 08 08].

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-P-193/2007.

INDIVIDUALIZATION OF PUNISHMENT AND ENFORCEMENT OF THE PRINCIPLE OF JUST PUNISHMENT

Vytautas Piesliakas *

Mykolas Romeris University

Summary

The article touches upon the problem of individualization of punishment under the Criminal Code and court practice. Society expects that just punishments are imposed on offenders. How could this purpose be reached? This depends on the Criminal Code and the practice of courts. The new Criminal Code of Lithuania establishes sufficient regulation, enabling the courts to impose just and individualized penalties. At first sanctions for less serious crimes consists of several alternative penalties. Apart from imprisonment, sanctions include a fine, restriction of liberty or community works. Moreover, Article 55 provides that if a person appears before the court for the first time, the court should impose on him a different punishment than imprisonment. In case of grave crimes the only punishment the Criminal Code usually provides for is deprivation of liberty. However, in appropriate cases the Criminal Code allows imposing a penalty which has not been included as a sanction in a particular provision proscribing specific conduct. This possibility is laid down in Article 54-3 and 62 of the Criminal Code.

The Article 75 of the Criminal Code of Lithuania provides for the possibility to suspend an imposed sentence. However, the problem is that the court is empowered to do so only in cases a person is sentenced to imprisonment. Such a situation leads to a strange practice when a judge initially decides to suspend a sentence and only subsequently decides on the type of punishment to be imposed. Moreover, in several cases suspended sentences were imposed when a person committed a new crime during the period of suspension of a sentence. The Supreme Court usually replaces the sentencing decisions of the lower courts in such circumstances.

New trends occurred in court practice during the last few years after the new Criminal Code came into force. The earlier Lithuanian criminal policy was publicly criticized for being too severe, and for the lengthy imprisonment sentences. Today we can say that criminal policy became very modest. For instance, in cases of less serious crimes no more than 20 percent of those sentenced were deprived of liberty. In nearly half of such cases the sentences were suspended.

One more problem that is investigated in the article is the problem of just punishment in cases of committing several offences. In these cases the Criminal Code provides for special rules which are found in Article 63. It entitles a court to accumulate sentences imposed for a particular crime or apply a concurrent sentence. The court can accumulate the penalties fully or partially. However many practical problems arise in practice. How much should a sentence be aggravated in case a judge decides to apply a partial accumulation of the imposed penalties? The discussion is illustrated by examples from court practice.

Keywords: penalty, just punishment, criminal policy.

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law, professor.